

Barbara KONECKA-SZYDŁOWSKA

NOWE MIASTA W SYSTEMIE OSADNICZYM WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Dr Barbara Konecka-Szydłowska – *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

1

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Zakład Studiów Regionalnych i Lokalnych
ul. Bogumiła Krygowskiego 10, 61-680 Poznań
e-mail: bako@amu.edu.pl

ZARYS TREŚCI: Głównym celem pracy jest określenie znaczenia nowych miast w systemie osadniczym woj. wielkopolskiego w aspekcie ich ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej. Znaczenie ośrodków w systemie osadniczym rozpatrywane jest w odniesieniu do procesu urbanizacji i funkcji, jakie pełnią dla najbliższego otoczenia. W tym celu przeprowadza się postępowanie badawcze obejmujące cztery etapy. W etapie pierwszym dokonano podstawowej charakterystyki systemu osadniczego woj. wielkopolskiego. W etapie drugim omówiono procesy umiastowienia kraju i woj. wielkopolskiego. Trzeci etap poświęcono zagadnieniu znaczenia nowych miast w procesie urbanizacji woj. wielkopolskiego. W ostatnim, czwartym etapie pracy wykorzystano wyniki badań ankietowych, na podstawie których omówiono sytuację społeczno-gospodarczą nowych miast badanego regionu. Analizą objęto sześć ośrodków woj. wielkopolskiego, które odzyskały prawa miejskie po 1989 roku. Są to: Obrzycko (restytucja praw miejskich w 1990 r.), Nekla (2000), Dobrzyca (2014), Chocz (2015), Jaraczewo (2016) i Opatówek (2017). Przeprowadzone badanie wykazało, że nowe miasta charakteryzują się zróżnicowanym potencjałem społeczno-gospodarczym i odgrywają relatywnie niewielką rolę w procesie urbanizacji woj. wielkopolskiego. Znaczenie nowych miast jako ośrodków o funkcjach handlowych, edukacyjnych i ochrony zdrowia wzrasta na poziomie lokalnym.

SŁOWA KLUCZOWE: Nowe miasta, proces urbanizacji, sytuacja społeczno-gospodarcza, województwo wielkopolskie.

NEW TOWNS IN THE SETTLEMENT SYSTEM OF WIELKOPOLSKIE VOIVODESHIP

ABSTRACT: The main aim of the work is to determine the importance of new towns in the settlement system of Wielkopolskie Voivodeship as compared with their general socio-economic situation. To this end, a research procedure involving four stages has been carried out. The first stage involved the basic characteristics of the settlement system in Wielkopolskie Voivodeship. The second one presented the processes of transforming regions into towns in the country and Wielkopolskie Voivodeship. The third stage was devoted to the importance of new towns in the urbanisation process of Wielkopolskie Voivodeship. In the last, fourth stage of the work, use was made of the survey results on the basis of which the socio-economic situation of the new towns of the investigated region was discussed. The analysis covered six centres of Wielkopolskie Voivodeship which regained city rights after 1989. These are: Obrzycko (restitution of city rights in 1990), Nekla (2000), Dobrzyca (2014), Chocz (2015), Jaraczewo (2016), and Opatówek (2017). The research conducted shows that the new towns have diversified socio-economic potential and play a relatively minor role in the urbanisation process of Wielkopolskie Voivodeship. The significance of new towns as centres performing commercial, educational and healthcare functions grow at the local level.

KEYWORDS: New towns, urbanisation process, Wielkopolskie Voivodeship.

1.1. Wprowadzenie

Na przełomie XX i XXI wieku, czyli w okresie ostatniego trzydziestolecia (1989–2019), liczebność zbioru miast polskich zmienia się prawie corocznie. Zasadniczym powodem tych zmian jest powoływanie, poprzez nadawanie statusu miasta, kolejnych, nowych miast. Należy nadmienić, że pojęcie „nowego miasta” może być sprawą dyskusyjną i nie zawsze można jednoznacznie określić, co dokładnie zawiera to pojęcie. Określenie „nowe miasto” można bowiem odnosić zarówno do genezy, jak i do momentu powstania ośrodka miejskiego, do pewnych cech związanych z wyposażeniem infrastrukturalnym, sytuacją demograficzną czy do specyficznych własności przestrzennych. W skrajnych przypadkach można rozważać, czy taką jednostką jest nowa dzielnica dużego miasta z nowoczesną infrastrukturą i młodym społeczeństwem, czy jednostka samodzielna przestrzennie, której przywrócono prawa miejskie, zamieszkiwana jeszcze przez osoby pamiętające jej miejską przeszłość? Większość badaczy w krajach europejskich powszechnie uznaje, że nowe miasto to ośrodek posiadający odrębność przestrzenną, czyli administracyjną, któremu nadano prawa miejskie po II wojnie światowej. Do wyjątków należy Rosja, gdzie za nowe miasta uważa się te, które powstały po Rewolucji Październikowej, tj. po 1917 roku (Szymańska 1988, 1996; Krzysztofik 2006; Sokołowski 2014; Konecka-Szydłowska, Trócsányi, Pirisi 2018).

W niniejszym opracowaniu przedmiotem badań są nowe miasta, tj. ośrodki posiadające odrębność administracyjną, którym nadano prawa miejskie po 1989 roku, tj. w nowych warunkach funkcjonowania gospodarki. W zdecydowanej większości przypadków powstanie nowego miasta związane jest z procesem restytucji (przywrócenia) praw miejskich ośrodkom, które w przeszłości były już miastami (70% nowych miast stanowią ośrodki restytuowane). Podkreśla się, że proces nadawania praw miejskich jest nie bez znaczenia dla sposobu i cech organizacji terytorialnej Polski, zwłaszcza po 1989 roku, w nowej sytuacji politycznej, przy zmianie warunków gospodarczych, reguł polityki komunalnej, wzroście znaczenia struktur samorządowych oraz zmianie zasad polityki regionalnej (Drobek 2002). Zakłada się, że korzyści z uzyskania praw miejskich mogą być traktowane jako czynnik rozwoju o charakterze ekonomicznym. Dla kraju i poszczególnych regionów ważna jest pełna, nieułomna struktura hierarchiczna systemu osadniczego, poprzez który państwo organizuje i wypełnia swoje funkcje wobec obywateli (i odwrotnie), gdzie ośrodki lokalne i ich rozwój zajmują określone miejsce w sieci osadniczej. Pojawienie się nowego miasta wiąże się z szansą na wzbudzenie „syndromu ośrodka kluczowego”, czyli rozwoju miasteczka, indukującego procesy rozwojowe innych, sąsiednich miejscowości, położonych w strefie jego wpływów. Wypełnia ono także wszystkie te funkcje, które z różnych względów nie mogą być realizowane ani na wyższym, ani na niższym poziomie hierarchicznym (Cloke 1979; Pankau 1996; Drobek 2002; Zaniewska i in. 2013).

Proces umiastowienia nie ma charakteru równomiernego i jest zmienny zarówno w przestrzeni, jak i w czasie. W układzie regionalnym kraju wydzielić można województwa, głównie w Polsce południowo-wschodniej, charakteryzujące się dużą liczbą nowo utworzonych miast oraz regiony, w których powstały tylko nieliczne nowe miasta. Największą dynamikę procesu nadawania praw miejskich odnotowano w pierwszym dziesięcioleciu transformacji, co było efektem działań władz lokalnych, przejawem narastającej samorządności i aktywności, a także wyrazem odradzania się lub tworzenia nowej tożsamości społecznej i kulturowej w pierwszym okresie transformacji (Kosecki, Stawarz 2005; Zaniewska 2014).

Głównym celem pracy jest określenie znaczenia nowych miast w systemie osadniczym województwa wielkopolskiego w aspekcie ich ogólnej sytuacji społeczno-gospodarczej. Znaczenie ośrodków w systemie osadniczym rozpatrywane jest w odniesieniu do procesu urbanizacji i funkcji jakie pełnią dla najbliższego otoczenia. W tym celu przeprowadza się postępowanie badawcze obejmujące cztery etapy. W etapie pierwszym dokonano podstawowej charakterystyki systemu osadniczego woj. wielkopolskiego. W etapie drugim omówiono procesy umiastowienia kraju i woj. wielkopolskiego. Trzeci etap poświęcono zagadnieniu znaczenia nowych miast w procesie urbanizacji woj. wielkopolskiego. W ostatnim, czwartym etapie pracy wykorzystano wyniki badań ankietowych, na podstawie których omówiono sytuację społeczno-gospodarczą nowych miast badanego regionu.

Badaniem objęto sześć ośrodków województwa wielkopolskiego, które odzyskały prawa miejskie po 1989 roku. Są to: Obrzycko (restytucja praw miejskich w 1990 r.), Nekla (2000), Dobrzyca (2014), Chocz (2015), Jaraczewo (2016) i Opatówek (2017). Pod względem administracyjnym wszystkie ośrodki, poza Obrzyckiem (gmina miejska), są siedzibami gmin miejsko-wiejskich. Warto zaznaczyć, iż w województwie wielkopolskim ostatnie incydentalne akty degradacji miast miały miejsce na początku lat 70. Wówczas prawa miejskie utraciły: Lędy-czek, Miasteczko Krajeńskie i Sulmierzyce (w tym ostatnim przypadku była to degradacja efemeryczna, ponieważ miejscowość utraciła prawa miejskie na okres jedynie 11 miesięcy).

Należy podkreślić, że w literaturze polskiej zagadnienia dotyczące miast nowych i restytucji praw miejskich są przedmiotem badań podejmowanych przez wielu autorów w pracach z zakresu geografii miast, zwłaszcza po 1990 roku. Wskazać można m.in. prace: D. Szymańskiej (1988, 1996), J.L. Siemińskiego (1991), W. Drobka (1996, 1999, 2002), R. Krzysztofika (2005, 2006), R. Szmytkie (2012, 2018), R. Szmytkie i R. Krzysztofika (2011), B. Koneckiej-Szydłowskiej (2011, 2012, 2015), H. Zaniewskiej (2013, 2014), D. Sokołowskiego (2014, 2015), R. Krzysztofika i M. Dymitrowa (2015), B. Koneckiej-Szydłowskiej i R. Perdała (2017). Problematyka nowych miast w poszczególnych układach regionalnych podejmowana jest raczej incydentalnie. Przytoczyć można opracowania na temat nowych miast regionu Dolnego Śląska i Opolszczyzny powstałe pod red. H. Borcz i in. (2009), województwa mazowieckiego autorstwa H. Zaniewskiej i M. Thiel (2013) i H. Zaniewskiej (2016), województwa łódzkiego autorstwa N. Dąbkowskiego i H. Zaniewskiej (2013) oraz Lubelszczyzny autorstwa E. Przesmyckiej (2015). Kwestie nowych miast w województwie wielkopolskim w odniesieniu do zagadnień urbanistycznych zostały zawarte w pracy R. Graczyka (2014) oraz w szerszym kontekście społeczno-gospodarczych uwarunkowań ich rozwoju w pracy magisterskiej J. Mruk (2018).

1.2. Metody badawcze i źródła danych

Podstawową metodą zastosowaną w analizie społeczno-gospodarczych uwarunkowań rozwoju nowych miast w woj. wielkopolskim była technika badań ankietowych. Metoda ta, zapożyczona z socjologii, często stosowana jest na gruncie geografii społeczno-ekonomicznej (Taylor 1992). Kwestionariusz ankiety składał się z dwóch części: z metryczki respondenta i z zasadniczej części obejmującej kilka pytań związanych z głównym celem badania. Pytania zawarte w ankiecie miały charakter otwarty, jak i zamknięty, w tym z możliwością wskazania jednej lub wielu odpowiedzi. W ankiecie zastosowano m.in. wywodzącą się z nauk społecznych, metodę pięciostopniowej skali Likerta i przyjęto założenie, że wartość 1 oznacza najsłabsze natężenie danej cechy, a wartość 5 najmocniejsze (Likert 1932).

Szczegółowej analizie poddano cztery nowe miasta: Dobrzycę, Chocz, Jaracze-wo i Opatówek, które otrzymały prawa miejskie w latach 2014–2017. Ze względu na fakt, że pozostałe ośrodki: Obrzycko i Nekla odzyskały prawa miejskie zdecydowanie wcześniej, zrezygnowano z przeprowadzenia podobnych badań celem uzyskania subiektywnych opinii mieszkańców. Łącznie wśród mieszkańców tych miast, tzw. liderów lokalnych, przeprowadzono 75 ankiet. Respondenci reprezentowali instytucje administracji publicznej (urzędy miasta i gminy), szkolnictwo, organizacje i stowarzyszenia społeczne, kulturalne, religijne. W strukturze płci respondentów przeważały kobiety (46 osób, tj. 61%), większość ankietowanych osób posiadało wykształcenie wyższe (38 osób, tj. 51%), a najwięcej należało do przedziału wieku 40–49 lat (18 osób, tj. 24%). Przeciętnie z każdego ośrodka uzyskano 19 ankiet, w rzeczywistości liczba ta wahała się od 11 ankiet w Chocz do 23 w Opatówku i Dobrzycy (różnica w liczbie pozyskanych ankiet spowodowana była różną liczbą liderów lokalnych biorących udział w badaniu).

Uzupełnieniem techniki badań ankietowych była metoda wskaźnikowa. Wskaźniki zjawisk społeczno-gospodarczych są niezbędne do prawidłowej oceny procesów zachodzących w sferze społecznej i gospodarczej. Wskaźnik w metodologicznym znaczeniu to pewna cecha, zdarzenie lub zjawisko, na podstawie zajścia którego wnioskujemy z pewnością, bądź z określonym prawdopodobieństwem, iż zachodzi zjawisko jakie nas interesuje (Nowak 2007). W opracowaniu zastosowano wskaźniki natężenia zjawisk (np. ludność na 1 km²), wskaźniki struktury (np. udział ludności miasta w ogóle ludności gminy w %), wskaźniki dynamiki (np. zmiana liczby ludności w latach w %) oraz wskaźnik syntetyczny Perkala (Perkal 1953; Kostrubiec 1965; Czyż 2016).

1.3. System osadniczy województwa wielkopolskiego – podstawowa charakterystyka

Województwo wielkopolskie liczy 3,5 mln mieszkańców (2019) i należy do województw przeciętnie zaludnionych (gęstość zaludnienia wynosi 117 osób na 1 km², przy średniej krajowej wynoszącej 123 osoby na 1 km²). Ściśle związany z wielkością populacji jest poziom urbanizacji woj. wielkopolskiego określany liczbą miast i udziałem ludności miejskiej w ogólnym zaludnieniu. W 2019 roku w woj. wielkopolskim było 113 miast, co w tym zakresie stawia województwo na pierwszym miejscu w kraju (drugie pod względem liczby miast, woj. dolnośląskie skupia 91 miast). Uzupełnieniem miejskiej sieci osadniczej jest zbiór ponad 5400 miejscowości podstawowych, w tym ponad 4300 wsi (pozostałe miejscowości to: osiedla, kolonie i przysiółki). Największe wsie liczą powyżej 6 tys. mieszkańców i położone są w powiecie poznańskim. Należą do nich Koziegłowy, Plewiska, Suchy Las, Przeźmierowo i Komorniki.

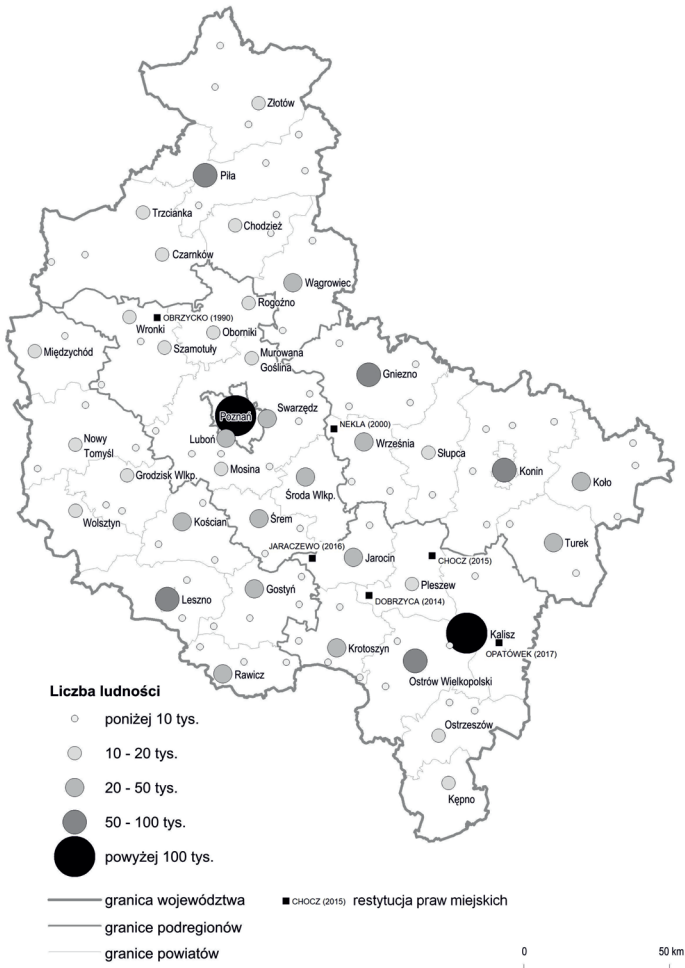
Obraz poziomu urbanizacji województwa wielkopolskiego ulega pewnej zmianie, gdy określa się go na podstawie odsetka ludności miejskiej. W miastach skupia się 1903,3 tys. mieszkańców, tj. 54,6% ogółu ludności (przy średniej krajowej na poziomie 60,1%). W tym przypadku niski poziom urbanizacji województwa wynika z pewnej „nadwyżki” małych miast i z „niedoboru” miast średniej wielkości.

Pod względem wielkościowym regionalny system miast województwa wielkopolskiego rozpatrywać można w układzie trzech klas wielkościowych. Należą do nich: klasa miast dużych (pow. 100 tys. mieszkańców), klasa miast średnich (20–100 tys.) i klasa miast małych (do 20 tys.) o zróżnicowanej strukturze wewnętrznej (ryc. 1). Należy podkreślić, że wśród 113 miast woj. wielkopolskiego, do klasy dużych miast o największym potencjale społeczno-gospodarczym należą tylko dwa miasta: Poznań (538,6 tys.) i Kalisz (101,6 tys.). Miasta te skupiają łącznie 34% ludności miejskiej województwa. Klasa miast średnich składa się z 18 miast, które skupiają 33,6% ogółu ludności miejskiej województwa. W klasie tej pięć miast należy do przedziału wielkościowego od 50 do 100 tys. mieszkańców, pozostałych 13 miast liczy od 20 do 50 tys. mieszkańców. Klasa małych miast jest najliczniejsza, ponieważ skupia 93 ośrodki, ale koncentruje niespełna 30% ogółu ludności miejskiej województwa (tab. 1).

Tabela 1. Liczba ludności miast województwa wielkopolskiego w podziale na klasy wielkościowe w 2000 i 2017 r.

Klasa wielkości miast	2000			2017			Dynamika liczby ludności 2000–2017 rok 2000=100
	Liczba miast	Liczba ludności	Udział w ogóle ludności miejskiej w %	Liczba miast	Liczba ludności	Udział w ogóle ludności miejskiej w %	
Pow. 100 tys.	2	692 358	35,8	2	640 258	33,6	92,5
50–100 tys.	5	364 415	18,8	5	354 129	18,6	97,2
20–50 tys.	13	331 204	17,1	13	340 627	17,9	102,8
10–20 tys.	17	253 153	13,1	18	262 155	13,8	103,6
5–10 tys.	22	153 342	7,9	21	150 346	7,9	98,0
2–5 tys.	39	122 337	6,3	42	135 207	7,1	110,5
Do 2 tys.	11	19 316	1,0	12	20 658	1,1	107,0
Ogółem	109	1 936 125	100,0	113	1 903 380	100,0	98,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie GUS.

Ryc. 1. Nowe miasta w sieci osadniczej województwa wielkopolskiego

Źródło: oprac. M. Dolata.

W latach 2000–2017 nastąpiły niewielkie zmiany w zakresie liczebności poszczególnych klas wielkościowych miast, największe w klasie małych miast, których liczba wzrosła z 89 do 93 ośrodków. Wzrost liczby małych miast był wynikiem procesu nadawania praw miejskich (Konecka-Szydłowska 2015). W ostatnim okresie prawa miejskie uzyskały: Dobrzyca (2014), Chocz (2015), Jaraczewo (2016) i Opatówek (2017), co spowodowało wzrost liczby miast do 113 (ryc. 1). W latach 2000–2017 liczba ludności małych miast w województwie wzrosła z 548 148 do 568 366 (wskaźnik dynamiki na poziomie 103,6%) i tym samym udział ludności małych miast w ogóle ludności miejskiej wzrósł z 28,3% w 2000 roku do 29,5% w 2017 roku.

W celu ustalenia pozycji nowych miast w systemie osadniczym województwa zbadano ich poziom rozwoju społeczno-gospodarczego w 2018 roku na tle zbioru małych miast liczących do 5 tys. mieszkańców. Badanie przeprowadzono przy wykorzystaniu dziewięciu wskaźników w układzie trzech kategorii: 1) ludność, 2) gospodarka, 3) infrastruktura techniczna i mieszkalnictwo¹. Każda kategoria opisana jest przez zestaw trzech wskaźników, z których tylko jeden traktowany jest jako destymulanta poziomu rozwoju (udział ludności w wieku poprodukcyjnym). Następnie w celu uporządkowania małych miast ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystano wskaźnik syntetyczny Perkala (WS). W oparciu o rozkład wartości wskaźnika syntetycznego dokonano uporządkowania liniowego małych miast (ustalono pozycję miast) i przeprowadzono ich subiektywną klasyfikację prowadzącą do wyodrębnienia klas jednostek o zbliżonym poziomie wartości wskaźnika. Klasyfikacja małych miast doprowadziła do wydzielenia trzech klas miast: o wysokim, przeciętnym i niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że na tle 56 małych miast województwa wielkopolskiego, nowe miasta charakteryzuje zróżnicowany poziom rozwoju. Zdecydowanie najwyższą pozycję w zbiorze nowych miast ma Nekla, która zajmuje ósmą lokatę i należy do klasy o wysokim poziomie rozwoju (WS = +0,37). Miasto Nekla położone jest w odległości 40 km na wschód od Poznania, wyróżnia się wysokim poziomem rozwoju gospodarki, infrastruktury technicznej i mieszkalnictwa oraz korzystną sytuacją ludnościową (typ miasta rozwojowego według klasyfikacji Webba, 1964). W klasie miast o przeciętnym poziomie rozwoju znalazły się trzy miasta: Opatówek (WS = +0,13), Obrzycko (WS = +0,08) i Dobrzyca (WS = -0,12), zajmujące odpowiednio lokaty: 22, 27 i 37. Opatówek charakteryzuje relatywnie dobry poziom rozwoju gospodarki i infrastruktury, Obrzycko ma dobrą sytuację ludnościową (typ miasta rozwojowego) i relatywnie dobry poziom rozwoju infrastruktury, natomiast w Dobrzycy występuje relatywnie dobry poziom rozwoju gospodarki. Do klasy o najniższym poziomie rozwoju należą Jaraczewo (WS = -0,63) i Chocz (WS = -0,75), które posiadają niekorzystne wartości większości analizowanych wskaźników, co przekłada się na ich odległe lokaty w zbiorze miast do 5 tys. mieszkańców (odpowiednio 54 i 55).

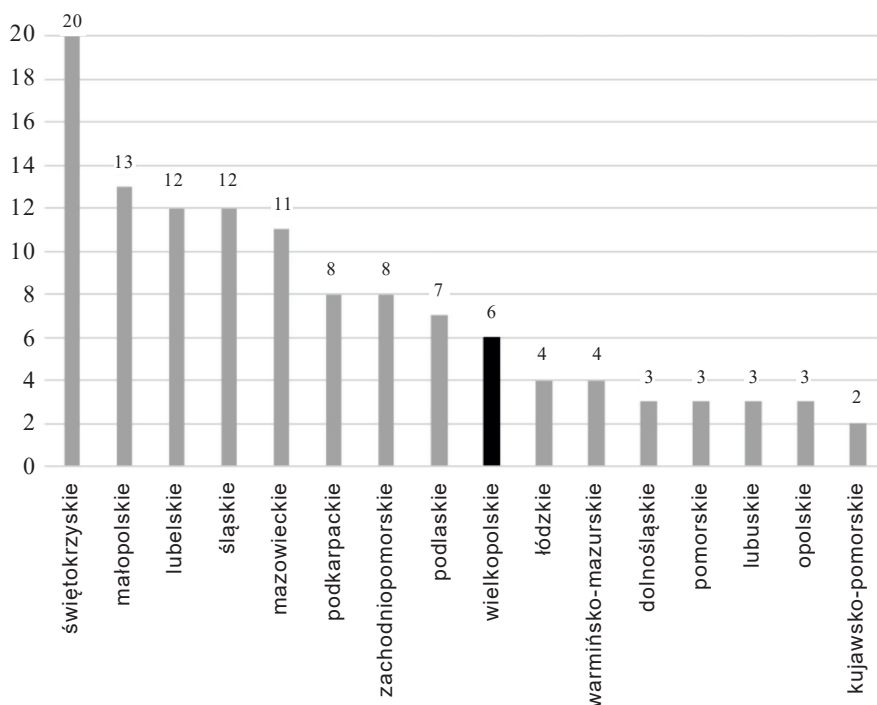
---

¹ Kategorie ludność opisują wskaźniki: (1) przyrost naturalny w ‰, (2) saldo migracji w ‰, (3) udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ‰; kategorię gospodarka: (4) liczba pracujących na 1000 mieszkańców, (5) liczba podmiotów na 1000 mieszkańców, (6) udział ludności w wieku produkcyjnym w ‰; kategorię infrastruktura techniczna i mieszkalnictwo: (7) udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w ‰, (8) udział ludności korzystającej z sieci gazowej w ‰, (9) liczba mieszkań na 1000 mieszkańców.

1.4. Procesy umiastowienia kraju i województwa wielkopolskiego

W latach 1989–2019, a więc od początku okresu transformacji społeczno-gospodarczej, liczba miast w Polsce wzrosła z 822 do 940, czyli o 14%. W zdecydowanej większości przypadków dotyczy to procesu restytucji (przywrócenia) praw miejskich ośrodkom, które w przeszłości były już miastami. Pod względem historyczno-genetycznym zdecydowaną większość nowych miast stanowią ośrodki restytuowane (70%), pozostałe to wsie, które po raz pierwszy uzyskały status miasta (20%) i miasta powstałe w wyniku procesów secesji, czyli wydzielenia z innego miasta (10%). Rozkład przestrzenny nowo utworzonych miast nie jest regularny. Widoczna jest wyraźna ich koncentracja w południowo-wschodniej części Polski. W układzie regionalnym kraju wydzielić można województwa charakteryzujące się dużą liczbą nowo utworzonych miast: świętokrzyskie (20), małopolskie (13), lubelskie i śląskie (po 12) oraz jedno województwo kujawsko-pomorskie, w którym powstały tylko dwa miasta (ryc. 2).

Ryc. 2. Nowe miasta w układzie regionalnym 1989–2019

Źródło: oprac. własne.

Do podstawowych czynników powodujących nierównomierny rozkład nowych miast w Polsce można zaliczyć: 1) zróżnicowaną gęstość sieci osadniczej, która powoduje, że różne części kraju w odmiennym stopniu są nasycone ośrodkami miejskimi, a nadawanie praw miejskich jest elementem polityki zmniejszania tych dysproporcji, 2) nierównomierny rozkład przestrzenny byłych miast, najczęściej znajduje się w centralnej i południowo-wschodniej Polsce, 3) koncentrację miast i osiedli, które utraciły swą samodzielność w wyniku włączenia do większych ośrodków (proces secesji zachodzi na terenie województwa śląskiego), 4) nierównomierne zainteresowanie władz lokalnych i wojewódzkich uzyskaniem praw miejskich (Szymańska 1996; Drobek 1999, 2002; Krzysztofik 2006; Szmytkie, Krzysztofik 2011; Sokołowski 2014; Konecka-Szydłowska 2015).

Pod względem wielkościowym nowe miasta to ośrodki bardzo małe, gdyż zdecydowana ich większość (67%) liczy do 5 tys. mieszkańców, a liczba ludności najmniejszych nowych miast, które prawa miejskie otrzymały w 2018 i 2019 r. nie przekracza 1 tys. mieszkańców. Są to położona w województwie świętokrzyskim Wiślica, licząca 500 osób, Józefów nad Wisłą znajdujący się w województwie lubelskim zamieszkały przez 964 mieszkańców czy Opatowiec w województwie świętokrzyskim, liczący tylko 340 osób, będący aktualnie najmniejszym miastem w Polsce. Poszczególne typy historyczno-genetyczne nowych miast cechują się zróżnicowaną liczbą ludności. W przypadku miast restytuowanych jest to tylko przeciętnie 2,7 tys., a w przypadku ośrodków, które po raz pierwszy otrzymały prawa miejskie wartość ta jest większa i kształtuje się na poziomie 4,3 tys. osób. Największe pod względem ludnościowym są miasta powstałe w wyniku procesów secesji, które liczą przeciętnie 15,5 tys. Mała liczba mieszkańców nowych miast wynika po części z przesłanek ekonomicznych, które dotyczą subwencji oświatowej i środków unijnych (Konecka-Szydłowska, Perdał 2017). Subwencja oświatowa, tj. pomoc finansowa udzielana przez państwo na prowadzenie szkół, przysługuje jednostkom wiejskim i ośrodkom miejskim liczącym do 5 tys. mieszkańców. W przypadku dofinansowania ze środków unijnych zmiana statusu miejscowości z wiejskiej na miejską o liczbie ludności do 5 tys. mieszkańców powoduje, że ośrodek może nadal ubiegać się o środki unijne kierowane do obszarów wiejskich oraz zyskuje nowy dostęp do środków przeznaczonych dla jednostek miejskich (program Jessica).

Na tle układu regionalnego kraju województwo wielkopolskie, które wyróżnia się największą liczbą miast, charakteryzuje się przeciętną dynamiką procesów umiastowienia. W okresie ostatniego trzystulecia prawa miejskie w wyniku procesu restytucji uzyskało tylko sześć ośrodków, z czego cztery w ostatnim okresie, które dodatkowo położone są w sąsiadujących powiatach w południowej części regionu (Dobrzyca i Chocz w powiecie pleszewskim, Jaraczewo w powiecie jarocińskim i Opatówek w powiecie kaliskim) (ryc. 1). Rozprzestrzenianie się ośrodków uzyskujących prawa miejskie ze względu na charakter i przebieg

tego procesu, można traktować jako zjawisko dyfuzji innowacji (Łoboda 1983), w tym przypadku jako wynik dyfuzji idei miejskości (umiastowienia). Według R. Szmytkie i R. Krzysztofika (2011, 2016), idea dyfuzji procesu umiastowienia w województwie wielkopolskim znajduje się na etapie fazy ekspansji, czyli w drugiej fazie tego procesu (po wstępnej fazie załączkowej, a przed fazą konsolidacji i nasycenia).

W zakresie typu historyczno-genetycznego i wielkości, nowe miasta województwa wielkopolskiego odzwierciedlają tendencje ogólnopolskie. Wszystkie miasta to ośrodki restytuowane i relatywnie małe, bo liczące poniżej 5 tys. mieszkańców.

1.5. Znaczenie nowych miast w procesie urbanizacji województwa wielkopolskiego

W tradycyjnym ujęciu proces urbanizacji (proces umiastowienia) może być rozpatrywany w odniesieniu do czterech zasadniczych aspektów (płaszczyzn). Należy tu wymienić następujące aspekty: demograficzny (wzrost liczby miast i udziału ludności miejskiej), przestrzenny (kształtowanie przestrzeni na wzór miejski), funkcjonalny (wzrost udziału ludności zatrudnionej poza rolnictwem) i społeczny (miejski styl życia) (Liszewski, Maik 2000; Szymańska 2007; Szmytkie 2014).

Województwo wielkopolskie na tle układu regionalnego kraju charakteryzuje się wysokim poziomem urbanizacji mierzonym liczbą miast (113) i gęstością sieci miejskiej (3,8 miasta na 1000 km²), przy średniej dla Polski (3,0), ale ma niski poziom urbanizacji mierzony odsetkiem ludności miejskiej i jednocześnie małą liczbę nowych, które mogłyby ten poziom podnieść. Znaczenie nowych miast w procesie urbanizacji na poziomie regionalnym, zarówno w aspekcie demograficznym, jak i przestrzennym jest raczej symboliczne. Jak już stwierdzono, w okresie ostatniego trzystulecia prawa miejskie nadano sześciu ośrodkom (do 2013 r. tylko dwóm), które stanowią ponad 5% ogółu miast województwa. Nowe miasta to ośrodki bardzo małe, których wielkość nie przekracza 4 tys. mieszkańców (średnia wielkość na poziomie 2,7 tys.), co powoduje, że skupiają one zaledwie 0,9% ogółu ludności miejskiej województwa, w tym najwięcej Nekla i Opatówek po 0,2% (tab. 2). Dwa miasta: Chocz i Jaraczewo, liczące poniżej 2 tys. mieszkańców, częściowo nie spełniają wymogu kryterium demograficzno-funkcjonalnego rozpatrywanego w procedurze nadawania praw miejskich w Polsce (minimalna liczba mieszkańców na poziomie 2 tys., przewaga zatrudnionych poza rolnictwem). Pozostałe trzy kryteria: historyczno-administracyjne (prawa miejskie w przeszłości, instytucje ponadlokalne), przestrzenno-urbanistyczne (infrastruktura techniczno-komunalna, miejskie cechy przestrzenne) i społeczne (poparcie lokalne) zostały we wszystkich ośrodkach spełnione (Szmytkie, Krzysztofik 2011; Mruk 2018).

Znaczenie nowych miast w procesie urbanizacji (zwłaszcza w odniesieniu do aspektu demograficznego) wyraźnie wzrasta w skali lokalnej, tj. na poziomie macierzystej gminy i powiatu. Należy jednak zaznaczyć, że rola ta jest zróżnicowana i w tym zakresie występują istotne dysproporcje, zarówno w aspekcie liczby miast w powiecie, jak i odsetka ludności miejskiej. Przykładowo Obrzycko, jako piąte miasto powiatu szamotulskiego, skupia tylko 5,6% ludności miejskiej tego powiatu, a Opatówek, będący drugim miastem powiatu kaliskiego ziemskiego, skupia prawie 80% ludności miejskiej. Przywrócenie praw miejskich dwóm miastom powiatu pleszewskiego (Dobrzyca i Chocz) istotnie zwiększyło liczbę miast i poziom urbanizacji powiatu (z 27% do 35%). W skali poszczególnych gmin również widoczne są duże rozbieżności. Udział Obrzycka w ogóle ludności gminy wynosi 100% (co wynika z miejskiego typu gminy), podczas gdy Nekli niecałe 50%, Dobrzyca, Chocza i Opatówka ponad 30%, a w przypadku Jaraczewa kształtuje się tylko na poziomie około 18% (tab. 2).

Tabela 2. Nowe miasta w procesie urbanizacji województwa wielkopolskiego

Miasto	Powiat	Rok restytucji i okres posiadania praw miejskich	Liczba ludności miasta w 2017 r.	Liczba miast w powiecie 1.01.2017	Udział ludności miasta w ogóle ludności gminy	Udział ludności miasta w ogóle ludności miejskiej powiatu w %	Udział ludności miasta w ogóle ludności i ludności miejskiej województwa
Obrzycko	szamotulski	1990 1638–1934	2378	5	100,0	5,6	0,07/0,12
Nekla	wrzesiński	2000 1725–1793	3719	4	49,8	9,1	0,11/0,20
Dobrzyca	pleszewski	2014 1440–1934	3153	3	38,3	14,1	0,09/0,17
Chocz	pleszewski	2015 XIV.–1870	1811	3	37,8	8,1	0,05/0,09
Jaraczewo	jarociński	2016 1519–1934	1467	3	17,7	4,9	0,04/0,08
Opatówek	kaliski (ziemski)	2017 1338–1870	3723	2	34,3	70,8	0,11/0,20

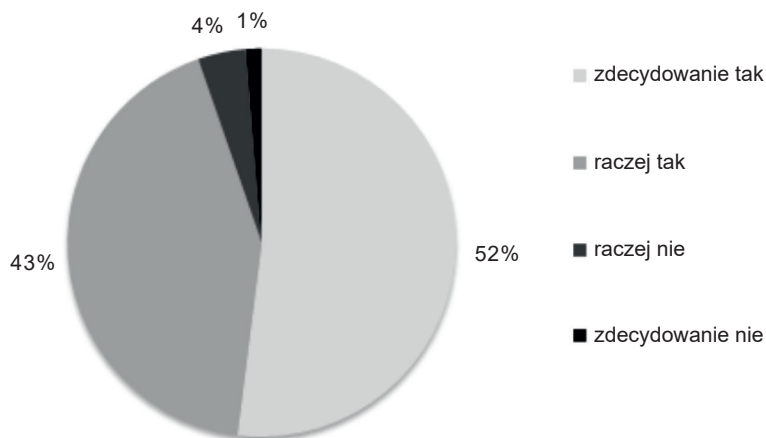
Źródło: oprac. własne na podstawie danych GUS.

1.6. Sytuacja społeczno-gospodarcza nowych miast w świetle badań ankietowych

W celu opisu sytuacji społeczno-gospodarczej nowych miast przeprowadzono badania ankietowe w czterech ośrodkach: Dobrzycy, Choczu, Jaraczewie i Opatówku, które otrzymały prawa miejskie w ostatnim okresie, tj. w latach 2014–2017. Uzyskane wyniki badań przedstawiają subiektywne opinie ankietowanych liderów lokalnych, którzy często byli głównymi inicjatorami odzyskania praw miejskich i posiadają relatywnie wysoką wiedzę w zakresie badanej tematyki.

Podstawowe pytanie zawarte w ankiecie dotyczyło subiektywnej oceny poziomu miejskości nowych miast. W opinii ankietowanych ogólny poziom miejskości ośrodków restytuowanych w skali Likerta od 1 (najniższy poziom miejskości) do 5 (najwyższy poziom miejskości) nie jest wysoki i przyjmuje przeciętnie wartość 3,0. W układzie poszczególnych miast najwyżej oceniono poziom miejskości Opatówka (3,5), a najniżej Chocza (2,3).

Kolejne pytanie skierowane do mieszkańców miast restytuowanych dotyczyło poziomu zadowolenia z zamieszkania w danym ośrodku (ryc. 3). Przeprowadzone badania pozwalają stwierdzić, że ogólnie ankietowani mieszkańcy miast restytuowanych wykazują wysoki i bardzo wysoki poziom zadowolenia z życia w swoim mieście (odpowiednio 52% i 43% ogółu wskazań). W układzie poszczególnych ośrodków udział odpowiedzi określających bardzo wysoki poziom zadowolenia z miejsca zamieszkania jest zróżnicowany. Najwyższy poziom satysfakcji odnotowano w Opatówku (65% odpowiedzi „zdecydowanie tak”), który to ośrodek w opinii respondentów charakteryzuje się również najwyższym poziomem miejskości oraz w Dobrzycy (52%). W przypadku Chocza, o najniższym poziomie miejskości, zdania te były wyraźnie podzielone.

Ryc. 3. Poziom zadowolenia z zamieszkania w miastach restytuowanych 2014–2017
Źródło: oprac. własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Przeprowadzone badania pozwoliły ustalić, jakie są zdaniem ankietowanych liderów lokalnych najważniejsze pozytywne i negatywne cechy wyróżniające dany ośrodek od innych małych miast województwa wielkopolskiego. Niektóre z cech wskazanych jako pozytywne można utożsamiać z potencjalnymi szansami rozwoju, natomiast cechy negatywne można traktować jako potencjalne zagrożenia rozwoju miasta. Tabela 3 obejmuje wykaz najczęściej wskazywanych cech pozytywnych i negatywnych charakteryzujących badane miasta. Dla każdego ośrodka liczba najczęściej wskazywanych cech zawiera się w przedziale od 2 do 3.

Tabela 3. Cechy pozytywne i negatywne nowych miast 2014–2017

Cechy pozytywne	Miasto	Cechy negatywne
<ul style="list-style-type: none"> • architektura sakralna (Klasztor Franciszkanów) • układ urbanistyczny: dwa place • dolina rzeki Proсны 	Chocz	<ul style="list-style-type: none"> • zły stan chodników • brak elementów zabudowy miejskiej, np. ratusza, restauracji
<ul style="list-style-type: none"> • zabytkowy Zespół Pałacowo-Parkowy z Muzeum Ziemiaństwa • kościoły • lokalne przedsiębiorstwa z branży spożywczej (mleczarnia, Vitax, Adros) 	Dobrzyca	<ul style="list-style-type: none"> • brak miejsc parkingowych • zły stan komunikacji publicznej, brak bezpośredniego połączenia z większymi miastami
<ul style="list-style-type: none"> • infrastruktura sportowa (skatepark) • nowe obiekty infrastruktury społecznej (biblioteka) • zieleń miejska i zbiornik retencyjny 	Jaraczewo	<ul style="list-style-type: none"> • droga krajowa przebiegająca przez centrum miasta • zabudowania dawnego PGR-u • złe połączenia transportowe z innymi miejscowościami
<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum Historii Przemysłu • park krajobrazowy • małomiasteczkowa zabudowa 	Opatówek	<ul style="list-style-type: none"> • bezrobocie • zły stan zakładów meblarskich • zły stan dworca kolejowego

Źródło: oprac. własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Jako najbardziej charakterystyczne, pozytywne cechy nowych miast wskazywano zdecydowanie najczęściej wybrane elementy zabudowy miasta lub całe układy urbanistyczne. Należą do nich: obiekty zabytkowe o funkcjach sakralnych (Klasztor Franciszkanów w Choczu, kościoły w Dobrzycy: drewniany z XVIII wieku pw. Św. Tekli i poewangelicki z XIX wieku), obiekty o funkcjach muzealnych (Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy, Muzeum Historii Przemysłu w Opatówku), czy miejskie układy urbanistyczne (zabudowa małomiasteczkowa w Opatówku, dwa place w Choczu: prostokątny pełniący funkcje rynku i trójkątny z figurą

Św. Wawrzyńca). Relatywnie dużo wskazań odnosiło się do walorów przyrodniczych miasta i okolic (dolina rzeki Proсны w Chocz, park krajobrazowy w Opatówku, zieleń miejska w Jaraczewie). W przypadku Jaraczewa podkreślono wysoką jakość infrastruktury społecznej (nowa biblioteka) i infrastruktury sportowej (skatepark). Tylko w jednym ośrodku wymieniono elementy bazy ekonomicznej miasta w postaci dobrze funkcjonujących przedsiębiorstw lokalnych. W Dobrzyca były to zakłady przemysłu spożywczego: Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska Kowalew-Dobrzyca, Vitax wyspecjalizowany w produkcji herbat ziołowych i owocowych oraz zakład drobiarski Adros. Relatywnie dobry poziom rozwoju gospodarki tego ośrodka potwierdzają korzystne wartości wskaźników w kategorii gospodarka, stanowiące składowe wskaźnika syntetycznego Perkała.

Dziwić może brak podobnych wskazań w Opatówku, który ma dobrze wykształcone funkcje przemysłowe na bazie przemysłu spożywczego (produkcja soków i napojów przez przedsiębiorstwo Hellena S.A.). Sytuacja ta może wynikać z faktu położenia Opatówka w strefie oddziaływania dużego ośrodka miejskiego Kalisza o dobrze wykształconej i zdywersyfikowanej funkcji przemysłowej.

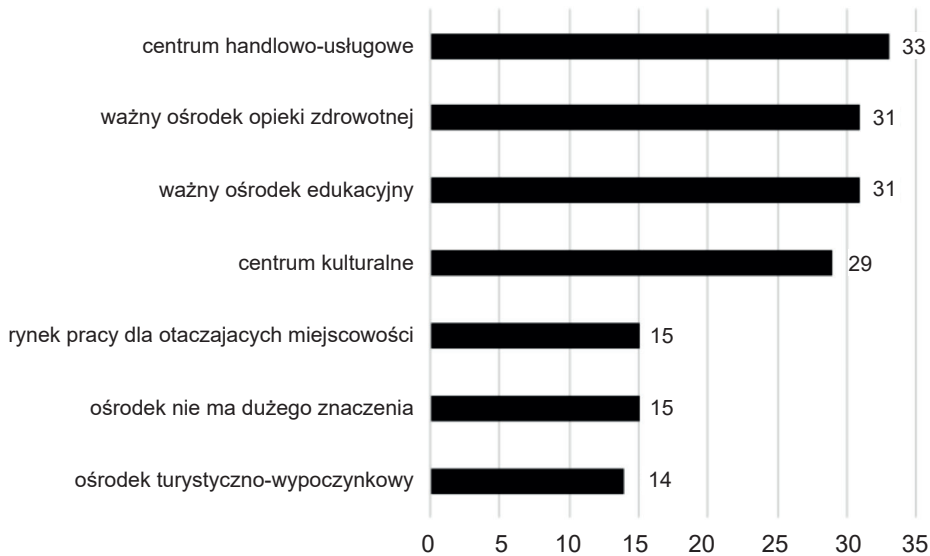
Obok wskazań pozytywnych można wymienić cechy, które zdaniem respondentów źle wpływają na ogólny wizerunek nowych miast. W przestrzeni miast widoczne są zaniedbania dotyczące infrastruktury technicznej. Respondenci wskazywali na zły stan chodników w mieście (Chocz), brak obwodnicy skutkujący dużym natężeniem ruchu samochodowego w centrum miasta (Jaraczewo), czy brak parkingów (Dobrzyca). Respondenci zwracali również uwagę na zły stan budynków (Opatówek, Jaraczewo). W przypadku Dobrzyca zwrócono uwagę na słabą dostępność komunikacyjną tego miasta w stosunku do większych ośrodków. W grupie innych, negatywnych wskazań pojawiły się: brak elementów typowo miejskiej zabudowy (Chocz) czy niewystarczająca liczba miejsc pracy na rynku lokalnym (Opatówek).

Kolejną ważną kwestią, będącą składową analizy sytuacji społeczno-gospodarczej nowych miast, jest ocena ich znaczenia dla najbliższego otoczenia. W opinii ankietowanych mieszkańców nowe miasta restytuowane dla otaczających obszarów wiejskich pełnią trzy podstawowe funkcje (ryc. 4). Dwie z tych funkcji dotyczą świadczenia usług publicznych: 1) w zakresie usług edukacyjnych, co związane jest z funkcjonowaniem szkół różnego szczebla (31 wskazań) oraz 2) w zakresie ochrony zdrowia, co wynika z działalności ośrodków zdrowia, którą uzupełnia prywatna opieka medyczna lekarzy specjalistów (31 wskazań). Kolejna, najczęściej wskazywana funkcja wiąże się z realizacją dla najbliższego otoczenia zadań w zakresie handlu i usług (33 wskazania). Według respondentów mniejsze jest znaczenie nowych miast jako ośrodków kultury (29 wskazań). Badania wykazały, że nowe miasta nie mają silnej funkcji jako ośrodki aktywizacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich w zakresie rynku pracy (15 wskazań) oraz nie są postrzegane jako ośrodki turystyczno-wypoczynkowe,

choć niektóre z nich takie walory posiadają (14 wskazań). Należy również zaznaczyć, że zdaniem relatywnie małej grupy respondentów (15 wskazań), nowe miasta dla obszarów otaczających nie mają dużego znaczenia i tym samym nie stymulują rozwoju żadnych powiązań społeczno-gospodarczych.

Z punktu widzenia kształtowania się powiązań ośrodków z najbliższym zapleczem szansą dalszego rozwoju nowych miast jest utrzymywanie i wzmacnianie ich funkcji w zakresie usług publicznych, tj. edukacji i ochrony zdrowia oraz komercyjnych usług handlowych.

Ryc. 4. Znaczenie nowych miast dla najbliższego otoczenia 2014–2017

Źródło: oprac. własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Ostatnim zagadnieniem podejmowanym w ramach badań ankietowych jest problematyka związana z korzyściami restytucji praw miejskich i z przyszłością nowych miast. Zdaniem ankietowanych ponowne uzyskanie statusu miejskiego stanowi impuls rozwojowy dla danej miejscowości związany z szansą dalszego, bardziej dynamicznego rozwoju. Do korzyści wynikających z restytucji praw miejskich mieszkańcy zaliczyli: większy prestiż miejscowości, napływ nowych inwestorów i większe możliwości korzystania z funduszy unijnych. W opinii władz samorządowych i ankietowanych mieszkańców wśród innych profitów związanych z odzyskaniem praw miejskich znajdują się: uproszczone procedury odrolnienia gruntów, co daje możliwość szybszego inwestowania w budownictwo mieszkaniowe, infrastrukturę usługową i działalność gospodarczą, wzrost liczby mieszkańców oraz poprawa estetyki miasta i jakości infrastruktury drogowej i technicznej. Potwierdzają to wybrane wypowiedzi respondentów:

Dobrzyca R4 „większy prestiż, możliwość pozyskania środków pomocowych adresowanych do miast, bez utraty możliwości starania się o fundusze na rozwój obszarów wiejskich”;

Chocz R7 „zwiększenie prestiżu i znaczenia miejscowości”;

Jaraczewo R2 „perspektywa rozbudowy związana z odrośnięciem gruntów”;

Opatówek R14 „możliwość ubiegania się o subwencje z szerszego wachlarza, tj. dla wsi i dla małych miast”.

Badania ankietowe wykazały, że pozytywne opinie mieszkańców na temat przyszłości nowych miast dotyczą tylko wybranych aspektów (ryc. 5). Zdaniem respondentów już sam proces przygotowań do uzyskania praw miejskich przyczynił się wyraźnie do poprawy wizerunku miasta, co wiązało się z poprawą stanu zabudowy i infrastruktury miejskiej, zwłaszcza w centrum (procesy rewitalizacji). Ponad połowa respondentów (41 wskazań) twierdzi, że tendencja ta się utrzyma i za 10 lat nowe miasta będą wyróżniały się zadbaną architekturą. Relatywnie niewielka część respondentów twierdzi, że w przyszłości gospodarka miast rozwinie się (16 wskazań), co mogłoby przyciągnąć nowych mieszkańców (21 wskazań). Do innych problemów, które mogą wystąpić w perspektywie 10 lat zaliczono: starzenie się społeczeństwa i niedostateczną poprawę warunków życia.

Ryc. 5. Przyszłość nowych miast 2014–2017

Źródło: oprac. własne na podstawie wyników badań ankietowych.

1.7. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała, że nowe miasta województwa wielkopolskiego charakteryzuje zróżnicowany potencjał społeczno-gospodarczy, jednak raczej przeciętny i niski o czym świadczą wartości wskaźnika syntetycznego Perkala. Nowe miasta odgrywają relatywnie niewielką rolę w procesach urbanizacji województwa. Znaczenie nowych miast jako ośrodków o funkcjach handlowych, edukacyjnych i ochrony zdrowia widoczne jest głównie na poziomie lokalnym. Podkreślić należy, że w województwie wielkopolskim występuje zbiór ponad 20 ośrodków, które w przeszłości posiadały prawa miejskie i mogą stanowić potencjalne nowe miasta. Ośrodki te współcześnie mają odpowiedni potencjał demograficzny i zachowany układ małomiasteczkowy (Szmytkie 2015). Jednym z takich miast, które zostało zdegradowane, a do dziś zachowało liczne cechy miejskie jest Bnin. Pomimo, że pod względem administracyjnym Bnin nie jest odrębnym podmiotem miejskim już prawie 60 lat (od 1961 r. stanowi część miasta Kórnik), to jego mieszkańcy nadal aktywnie walczą o przywrócenie mu praw miejskich, bowiem czują do niego większe przywiązanie i mają poczucie odrębności. Dowodem tego są wznawiane w latach: 2005, 2006 i 2012 starania o przywrócenie miastu tego statusu. Interesujące jest to, że nie chodzi tu już nawet o samodzielność samorządową (według lokalnych petycji bنینianie są gotowi zrzec się tego przywileju), lecz o samą restytucję historycznej nazwy Bnin, chociażby w trybie jednostki pomocniczej w gminie Kórnik (Lisowska, Szmytkie 2014).

Dotychczasowe tendencje wskazują, że proces umiastowienia Polski będzie trwał nadal. Z dniem 1 stycznia 2020 roku prawa miejskie uzyskały kolejne cztery miejscowości, posiadające w przeszłości prawa miejskie, w tym Piątek w województwie łódzkim, będący geometrycznym środkiem Polski. Obserwując zachodzące procesy wzrostu liczby miast można stwierdzić, że dla społeczności lokalnej zamieszkującej daną miejscowość mają one najczęściej wymiar ambi-cjonalny, na co wskazują m.in. dyfuzyjny charakter procesów umiastowienia oraz wyniki prowadzonych badań, które wskazują, że w opinii lokalnej społeczności uzyskanie praw miejskich zwiększa najczęściej tzw. prestiż miejscowości. W tej sytuacji można również zadać pytanie, czy wobec silnej tendencji do nadawania praw miejskich obserwowanej od lat 90. XX wieku słuszne jest zaniechanie od lat 70. XX wieku odbierania praw miejskim ośrodkom o słabo wykształconych cechach miejskich? Z pewnością procesy umiastowienia są raczej nieuniknione w otoczeniu dużych aglomeracji miejskich, gdzie zachodzą dynamiczne procesy suburbanizacji prowadzące do przeobrażeń morfostrukturalnych osiedli wiejskich, jednak w przypadku pozostałych ośrodków władzom samorządowym i społeczności lokalnej będzie niewątpliwie zależeć na utrzymaniu istniejącego *status quo*, a odgórne narzucanie decyzji o odebraniu praw miejskich współcześnie jest raczej mało prawdopodobne.

Literatura

- Borc H., Niedźwiecka-Filipiak I., Zaniewska H., 2009, *Transformacje. Miasto–wieś, wieś–miasto*, „Monografie”, 86, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Cloke P.J., 1979, *Key settlements in rural areas*, London.
- Czyż T., 2016, *Metoda wskaźnikowa w geografii społeczno-ekonomicznej*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 34, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 9–19.
- Dąbkowski N., Zaniewska H., 2013, *Odnowa urbanistyczna reaktywowanych małych miast w województwie łódzkim*, „Problemy Rozwoju Miast”, 10(3), Kraków: 69–75.
- Drobek W., 1996, *Tryb formalny i praktyka nadawania praw miejskich w Polsce*, [w:] Czaja S. (red.), *Gospodarka, środowisko przyrodnicze, informacja*, Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Pokrzywna–Wrocław: 211–215.
- Drobek W., 1999, *Rola małych miast zdegradowanych w sieci osadniczej Śląska*, PIN Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- Drobek W., 2002, *Polskie nowe miasta (1977–2001)*, [w:] Słodczyk J. (red.), *Przemiany bazy ekonomicznej i struktury funkcjonalnej miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole: 71–84.
- Graczyk R., 2014, *Wpływ odzyskania statusu miasta na rozwój miast wielkopolskich: Nekli i Obrzycka*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Architektura i Urbanistyka”, 31, Poznań: 11–18.
- Konecka-Szydłowska B., 2011, *Małe miasta nowo utworzone w procesie urbanizacji*, [w:] Bartosiewicz B., Marszał T. (red.), *Przemiany przestrzeni i potencjału małych miast w wybranych regionach Polski – z perspektywy 20 lat transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź: 9–25.
- Konecka-Szydłowska B., 2012, *Szanse i zagrożenia rozwoju nowo utworzonych małych miast*, [w:] Słodczyk J., Paradowska M. (red.), „Studia Miejskie”, 7, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole: 123–134.
- Konecka-Szydłowska B., 2015, *Spoleczno-gospodarcze uwarunkowania rozwoju miast restytuowanych*, [w:] Krzysztofik R., Dymitrow M. (red.), *Degraded and Restituted-Towns in Poland: Origins, Development, Problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy*, University of Gothenburg, Gothenburg: 119–138.
- Konecka-Szydłowska B., Perdał R., 2017, *Rola nowych miast w lokalnym rozwoju społeczno-gospodarczym*, „Wiadomości Statystyczne”, 3(670): 28–48.
- Konecka-Szydłowska B., Trócsányi A., Pirisi G., 2018, *Urbanisation in a formalway? The different characteristics of the ‘newest towns’ in Poland and Hungary*, „Regional Statistics, Journal of the Hungarian Central Statistical Office”, 8(2), Budapest: 1–19.
- Kosecki A., Stawarz A. (red.), 2005, *Tożsamość społeczno-kulturowa współczesnego miasta w Polsce*, PTEM, Warszawa–Pułtusk.
- Kostrubiec B., 1965, *Klasyfikacja dynamiczna i wielo cechowa województw Polski*, „Biuletyn KPZK PAN”, 35, Warszawa: 28–49.
- Krzysztofik R., 2005, *Proces kształtowania się sieci miejskiej w Polsce w okresie od XIII do XX wieku*, „Czasopismo Geograficzne”, 76(4): 383–393.

- Krzysztofik R., 2006, *Nowe miasta w Polsce w latach 1980–2009. Geneza i mechanizmy rozwoju. Próba typologii*, Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec.
- Krzysztofik R., Dymitrow M. (red.), 2015, *Degraded and Restituted Towns in Poland: Origins, Development, Problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy*, University of Gothenburg, Gothenburg.
- Likert R., 1932, *A Technique for the Measurement of Attitudes*, „Archives of Psychology”, 140, New York.
- Lisowska A., Szmytkie R., 2014, *Definicja miasta i kryteria miejskości w prawie polskim*, [w:] Kuć-Czajkowska K., Sidor M. (red.), *Miasta, aglomeracje, metropolie w nurcie globalnych przemian*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin: 17–31.
- Liszewski S., Maik W., 2000, *Osadnictwo. Wielka Encyklopedia Geografii Świata*, 19, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Łoboda J., 1983, *Rozwój koncepcji i modeli przestrzennej dyfuzji innowacji*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Studia Geograficzne”, 37, Wrocław.
- Mruk J., 2018, *Uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego ośrodków restytuowanych w województwie wielkopolskim po 1989 r.*, Maszynopis pracy magisterskiej, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Poznań.
- Nowak S., 2007, *Metodologia badań społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pankau F., 1996, *Współczesne determinanty rozwoju miast polskich – ustrój samorządowy i jego funkcjonowanie*, [w:] Kochanowski M. (red.), *Nowe uwarunkowania rozwoju i kształtowania miast polskich*, Warszawa: 81–97.
- Perkal J., 1953, *O wskaźnikach antropologicznych*, „Przegląd Antropologiczny”, 19: 210–221.
- Przesmycka E., 2015, *Przeobrażenia przestrzenne i architektoniczne zdegradowanych i restytuowanych miast Lubelszczyzny*, [w:] Krzysztofik R., Dymitrow M. (red.), *Degraded and Restituted Towns in Poland: Origins, Development, Problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy*, University of Gothenburg, Gothenburg: 209–247.
- Siemiński J.L., 1991, *Teraźniejszość i przeszłość małych miasteczek*, „Wiadomości Statystyczne”, 9: 26–29.
- Sokołowski D., 2014, *New Towns in Poland*, „Bulletin of Geography, Socio-Economic Series”, 23, Toruń: 149–160.
- Sokołowski D., 2015, *Zróżnicowanie funkcjonalne miast zdegradowanych i restytuowanych na tle miast i wsi podobnej wielkości w Polsce Wschodniej*, [w:] Krzysztofik R., Dymitrow M. (red.), *Degraded and Restituted Towns in Poland: Origins, Development, Problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy*, University of Gothenburg, Gothenburg: 249–269.
- Szmytkie R., 2012, *Zmiana liczby miast w Polsce w okresie powojennym*, [w:] Ciok S., Dołzbłasz S. (red.), *Problemy współpracy transgranicznej i kształtowania ponadkrajowych powiązań gospodarczych*, „Rozprawy Naukowe IGiRR”, 28, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław: 155–171.
- Szmytkie R., 2014, *Metody analizy morfologii i fizjonomii jednostek osadniczych*, „Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego”, 35, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.

- Szmytkie R., 2015, *Miasta zdegradowane w Polsce jako potencjalne nowe miasta*, [w:] Krzysztofik R., Dymitrow M. (red.), *Degraded and Restituted Towns in Poland: Origins, Development, Problems/Miasta zdegradowane i restytuowane w Polsce. Geneza, rozwój, problemy*, University of Gothenburg, Gothenburg: 299–318.
- Szmytkie R., 2018, *Kryteria morfologiczne w procedurze administracyjnej nadawania statusu miasta*, „Wiadomości Statystyczne”, 63(12): 40–56.
- Szmytkie R., Krzysztofik R., 2011, *Idea miejskości w Polsce*, [w:] Namyślak B. (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, t. 2: *Zmiany funkcjonalno-przestrzenne miast i obszarów wiejskich*, „Rozprawy Naukowe IGiRR”, 20, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław: 25–38.
- Szmytkie R., Krzysztofik R., 2016, *Powstawanie miast w „strefach bezmiejskich”*, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście”, 1(29), Łódź: 85–95.
- Szymańska D., 1988, *Nowe miasta w Polsce i ich struktura społeczno-ekonomiczna*, „Czasopismo Geograficzne”, 77(1–2): 69–82.
- Szymańska D., 1996, *Nowe miasta w systemach osadniczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
- Szymańska D., 2007, *Urbanizacja na świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Taylor Z., 1992, *O stosowaniu badań ankietowych w geografii społeczno-ekonomicznej*, „Przegląd Geograficzny”, 64(3–4), Warszawa: 261–276.
- Webb J.W., 1964, *Ruch naturalny i migracyjny jako składnik przemian ludnościowych*, „Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej”, 1, IGiPZ: 134–138.
- Zaniewska H., 2013, *Rozwój miejskiej sieci osadniczej pod wpływem nadawania statusu miasta nowym jednostkom*, [w:] Gaczek W.M. (red.), *Dynamika, cele i polityka zintegrowanego rozwoju regionów. Aspekty teoretyczne i zarządzanie w przestrzeni*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań: 191–201.
- Zaniewska H., 2014, *Rozmieszczenie przestrzenne i cechy nowych małych miast z przełomu XX i XXI w.*, „Problemy Rozwoju Miast, Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast w Krakowie”, 11(3): 75–83.
- Zaniewska H., 2016, *Uwarunkowania przestrzenne, funkcjonalne i społeczne decydujące o utworzeniu nowych miast w województwie mazowieckim na przełomie XX i XXI wieku*, „MAZOWSZE Studia Regionalne”, 19: 13–30.
- Zaniewska H., Borcz H., Filipiak-Niedźwiecka I., Berek R., Thiel M., 2013, *Małe miasta, które uzyskały prawa miejskie w latach 1989–2011*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Zaniewska H., Thiel M., 2013, *Najnowsze małe miasta województwa mazowieckiego i ich tożsamość*, „Architektura i Urbanistyka. Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej”, 29: 83–96.

Historia artykułu

Data wpływu: 30 października 2019

Data akceptacji: 31 grudnia 2019